

КОДЕКС ФЕОДОСІЯ

CODEX THEODOSIUS

Титул 6

СТh.16.6.0. Про те, щоб не повторювалося¹ святе хрещення.

СТh.16.6.1²

Імператори Валентиніан і Валент Август³ – Юліанові, проконсулові Африки.

Ми вважаємо, що негідно священства те, що єпископ⁴, який повторює святість хрещення через незаконне перебрання на себе (влади) і супроти вчення взагалі, заплямовує цю дію благодаті повторним (хрещенням).

Дано на десятий день до березневих Календ у Трієрі в рік консульства Валентиніана і четвертого консульства Валента Августа. – Лютий 20, 373.

СТh.16.6.2 pr⁵.

Імператори Валент, Граціан і Валентиніан, августи – Флоріанові⁶, намісникові Африки.

¹ КЮ I, 6. Пор. 16, 5, п.85.

² КЮ I, 6, 1.

³ І Граціан.

⁴ Antistes, керівник, предстоятель, єпископ.

⁵ КЮ I, 6, 1. Видано для Флавіана, правителя Африки у mss. СTh.; для Флоріана, правителя Азії, у mss. СJ.

⁶ Згідно з М., це постанова Валента і не могла бути видана для Нікомаха Флавіана, правителя Африки (СІL 6, 1783); місце видання і дата не збігаються, бо Валент не приїздив до Константинополя до 30 травня 378 р. Згідно з Г., постанова була видана Граціаном для Флавіана, вікарія Африки, але не в Константинополі (СР у ms.); між іншим, чи не в рік після консульства (РС)?

* Кандидат наук із богослів'я, професор, завідувач і професор кафедри церковно-практичних дисциплін Київської православної богословської академії.

** PhD in Theology, Professor, Chief Chair and Professor of the Department of Ecclesiastical Practical Disciplines of Kyiv Orthodox Theological Academy.

Ми засуджуємо хибне вчення тих осіб, які топчуть ногами постанови апостолів і які не очищують, а споганюють повторним хрещенням тих осіб, які прийняли таїнства християнського імені, а відтак забруднюють їх під іменем хрещального омовіння.

Ваша Величність, отже, нехай віддасть наказ їм відмовитися від своїх жалюгідних хибних учень, і храми, які вони тримають всупереч добрій вірі, нехай будуть відновлені для Кафолічної Церкви. І дотримуватися постанов тих осіб, які довели апостольську віру без будь-яких змін⁷ у хрещенні. Тож Наша воля в тому, щоб не повчати нічого, крім тієї незаплямованої віри і Передання, які збереглися від євангелістів й апостолів, як це й постановлено імператорським указом⁸ наших отців, Констянтина і Валентиніана.

СTh.16.6.2.1

Але дуже багато людей, які були вигнані з церков, бродять навколо, одначе, з прихованим безумством, і незаконно учащають у місця великих будинків чи маєтків. Такі маєтки слід внести у фіскальну конфіскацію, якщо вони надають таємні місця для гріховного вчення. Крім того, Наш указ нічого не скасовує від закону, який нещодавно видано для влагодження того, що було дано Ніненцієві⁹. Але оскільки їм до вподоби їхнє хибне вчення, то вони вироблятимуть отруту свого нечестивого вчення на шкоду собі, у домашньому утаємничені і на самоті.

Дано на 16-й день до листопадових Календ у Константинополі в рік четвертого консульства Граціана Августа і консульства Меробавда. – Жовтень 17, 377⁶.

СTh.16.6.3

Імператори Аркадій, Гонорій і Феодосій – августи: едикт.

Ми не допускаємо перехрещування як порочної омани.

Дано напередодні лютневих Ід у Равенні в рік консульства Стиліхона II й Анфимія. І таке інше. – Лютий, 12, 377.

СTh.16.6.4 pr.

Ті самі августи – Адріанові, преторіанському префектові.

Ми попереджаємо силою цього указу, що вороги Кафолічної віри повинні бути викорінені. А тому цією новою постановою ми, зокрема, вважаємо за необхідне знищити цю секту, яка, з метою не називатися ерессю, воліє іменуватися

⁷ intermutatio, зміна, обмін, заміна.

⁸ Не збереглася.

⁹ 16, 5, п. 126, Г.

схизматиками. Кажуть, що ті, хто називає себе донатистами, настільки далеко зайшли у своєму злочинстві, що із злочинною беззаконністю вони повторюють хрещення, топчучи під ногами таїнства, і безглуздим повторенням вони заразили немов пошестю людей, які один раз були просвітлені для всього даром божественної благодаті, згідно з релігійним Переданням. А тому сталося так, що єресь була породжена розколом (схизмою). Отже, спокусливе хибне вчення заманує надто легковірних (людей) в надії на друге відпущення (провин), бо ж неважко переконати грішників у тому, що відпущення, дароване одного разу, може бути даровано і вдруге. Але якщо таке відпущення може бути даровано удруге таким же чином, то Ми не розуміємо, чому воно заперечується утретє¹⁰. Згадані вище особи, звичайно ж, споганюють блюзнірством другого хрещення рабів і людей, які є їхніми підданими за правом. Тож цим законом ми затверджуємо, якщо виявиться, що якась особа після цього перехрещує, то її слід притягнути до судової відповідальності¹¹, до головного судді провінції. Відтак, порушники підлягають покаранню конфіскацією усього свого майна, і вони зазнають покарання бідністю, від якої вони потерпатимуть постійно. Але якщо їхні діти відмовляться від порочності батьківського товариства, вони не втратять батьківської спадщини. Подібним чином, якщо випадково вони будуть втягнуті у порочність батьківської омани і волітимуть повернутися до Кафоличної віри, Права набувати власності від такої бідності не слід їм відмовляти.

СТh.16.6.4.1

Потім ті місця чи земельні володіння, якими, як видається, відтепер надаватиметься можливість влаштувати ці блюзнірські і дикунські дії, повинні бути переданими до власності нашого фіску, за умови, коли виявлено, що господар чи господиня випадково була присутня чи надала згоду; господар або господиня, звичайно, повинні також зазнати ганебного вироку. Однак, якщо, без відома власника, доведено, що такий злочин скоєно у їхньому будинку, через обладки землеволодільця чи прокуратора, то попередня¹² конфіскація маєтку має бути відкладена, а призвідців злочину, у який вони були втягнуті, слід покарати шкіряними канчуками і ухвалити їм вирок на заслання, яким вони будуть покарані на решту свого життя.

¹⁰ *A reduction ad absurdum.*

¹¹ *iudex*, звичайний суд у провінції, 16, 1, п.2.

¹² *praesudicium.*

СTh.16.6.4.2

Крім того, з метою, щоб жодна особа не мала дозволу давати таємну і мовчазну згоду на злочинне знання про гріховну ганьбу, що проникла крізь домашні стіни, якщо випадково якісь раби будуть силою примушені до перехрещення, вони повинні мати право отримати пристановище у Кафоличній Церкві, так, що вони користуватимуться захистом завдяки її протекції супроти призвідців цього злочину і товариства, під протекцією дарованої свободи. За цієї умови їм дозволяється боронити віру, яку пани намагалися викоренити з них всупереч їхній волі. Оборонці Кафоличного догмату не повинні бути обмежені у вчиненні діянь за законом, згідно з яким одні люди перебувають під владою інших, і найбільшою мірою годиться, щоб усі люди, не зважаючи на умови чи статус мають бути охоронцями святості, даної з небес.

СTh.16.6.4.3

Звичайно, якщо які-небудь особи зі згаданих вище сект не боятимуться влаштувати повторне хрещення або коли які-небудь особи, погоджуючись з цим переступом і вступивши до цього товариства, не засудили цього злочину¹³, вони повинні знати, що їм назавжди відмовлено не тільки у праві складати заповіт¹⁴, але й набувати щось під назвою дарування або вкладати угоди, якщо вони не позбавляться своїх уявлень і не виправлять свого хибного вчення у спотвореній свідомості, на вернувшись до істинної віри.

СTh.16.6.4.4

Того ж самого покарання зазнають також і ті особи, які порувають забороненим зібранням або служителям згаданих вище осіб. Отже, якщо управителі¹⁵ провінцій, у зневазі до цього указу, вважатимуть, що має бути дана їхня згода, вони повинні знати, що будуть покарані штрафом у розмірі двадцять фунтів золотом, і їхній службовий персонал підлягатиме такому ж осудові. Начальники-декуріони або захисники муніципіїв повинні знати, що зазнають такого ж грошового стягнення, якщо вони не виконуватимуть того, що Ми наказемо, або якщо у їхній присутності Кафоличній Церкві буде вчинено насильство.

Дано напередодні лютневих Ід у Равенні в рік другого консульства Стиліхона і консульства Анфимія. – Люттий, 12, 405.

¹³ *testari*, із значенням *testament factio*; 16, 5, n. 153.

¹⁴ *Testari*, в сенсі *testament factio.*, 16, 5, 153

¹⁵ *Moderators*, звичайний суд, n. 11

СTh.16.6.5

Ті самі августи – Адріанові, преторіанському префектові.

З метою не допустити насильства по відношенню до божественної благодаті від повторного хрещення, до якого вдаються споганені секти донатистів і монтаністів, Ми суворістю цієї постанови скасовуємо можливість для обману і постановляємо, що певне покарання спіткає тих людей коли якась особа вчинить злочин супроти Кафолічної релігії перекрученим ученням, вона зазнає заслуженого суду за законом. Тож Ми наказуємо, коли якась особа, як виявиться, після цього вдається до повторного хрещення, вона буде притягнута до судді, який управляє провінцією, так що вона (ця особа – прим.) буде покарана шляхом конфіскації усього свого майна і сплатить штраф з бідності. (І таке інше.)

Дано напередодні лютневих Ід у Равенні в рік другого консульства Стилїхона і консульства Анфимія. – Лютий 12, 405.

СTh.16.6.6 pr¹⁶.

Імператори Гонорій і Феодосій Августи – Анфимію, преторіанському префектові.

Жодна особа не повинна вдаватися до злочину повторного хрещення, і не прагнути споганювати покидьками споганеної релігії і брудом еретиків тих осіб, які посвячені за обрядом православних. Однак Ми віримо, що від страху найсуворішої погрози жодна особа ніколи не вчинить такий злочин, починаючи з того часу, як це було заборонено¹⁷, тим не менше, з метою, щоб люди спотвореної свідомості могли стриматися від беззаконних дій навіть під примусом, наша воля полягає у тому, щоб правило було поновлено, щоб, коли виявиться, що хто-небудь, починаючи з моменту видання закону, взяв участь у таїнствах Кафолічної Церкви, а опісля був повторно охрещений, він повинен зазнати покарання за колишнім законоположенням¹⁸ нарівні з перехрещеною особою, оскільки він вчинив нечестиве порушення, від якого слід очиститися¹⁹, за умови, однак, що особа з таким переконанням здатна до злочину через свій вік.

СTh.16.6.6.1

Далі ми не дозволяємо обійти без помсти те порушення, яке виявилось огидним для колишніх імператорів і чинилося під-

¹⁶ *moderatores*, ординарні (звичайні) судді, п.11.

¹⁷ КЮ I, 6, 2.

¹⁸ Посилання неясне.

¹⁹ *piaculare crimen*, спокутний, очищувальний злочин. Викреслити: адже... провина, М.

даними прокляття особами, які чинили наругу над божественним законом, а особливо ж тими відлюдниками і втікачами з товариства новаціанів, які хочуть вважатися скоріше ініціаторами, ніж наймогутнішими особами згаданої вище секти²⁰, чие ім'я бере свій початок зі злочину, наскільки вони хочуть називатися протопасхитами. Але якщо новаціани гадають, ніби день Пасхи, знаменний і вікопомний, має відзначатися в інший день, ніж у той, якого дотримуються православні єпископи⁴, то зрозуміло, що ініціаторів таких зібрань має очікувати виселення. Супроти таких осіб має бути оприлюднено навіть іще суворіше покарання, бо ж у цьому злочинстві вони перевершують навіть безумство єретиків, що дотримуються святкування Пасхи в інший час, ніж православні, отже, вони шанують загалом іншого Сина Божого, а не того, якому Ми поклоняємося.

Дано на дванадцятий день до квітневих Календ у Константинополі в рік консульства найшляхетнішого Луція. – Березень 21, 413.

СТh.16.6.7

Ті самі Августини – Анфимієві, преторіанському префектові.

Ми наказуємо, щоб блюзнірські зібрання і жалобні молитовні євноміанів були повністю припинені. Якщо якісь особи присвоїли собі титули єпископів чи кліриків чи служителів і головують на цих зібраннях, або коли виявляться якісь особи, у будинках яких або на полях влаштовуються беззаконні молитовні євноміанів, то коли власники не виправдаються у згаданому вище злочині через незнання, якщо вони будуть схоплені у такому переступі, тоді зазнають вироку через проскрипції і будуть покарані втратою свого майна. Звичайно, це такі особи, які будуть виявлені у своєму жахливому безумстві вдаватися до повторного хрещення таких осіб, хто проникнутий вірою, як було сказано, разом із тими, хто перехрещений, якщо останні того ж самого віку, у якому вони можуть відповідати за злочинні дії... (пропуск)

Дано на 4-й день до квітневих Календ у рік консульства найшляхетнішого Луція. – Березень 29, 413.

²⁰ Або: призвідники згаданої вище секти вважалися радше як найвпливовіші особи. Переклад і значення імовірні.

Титул 7

СTh.16.7.0. Про відступників¹.

СTh.16.7.1

Імператори Граціан, Валентиніан, і Феодосій, августи, – Євтропієві, преторіанському префектові.

Ті християни, які стали язичниками, будуть позбавлені дієздатності і права складати заповіти² і кожний заповіт такого померлого, якщо є заповіт, буде скасовано шляхом анулювання його умов³.

Дано на 6-й день до травневих Нон у Константинополі в рік консульства Сиагрія і консульства Євхерія. – Травень 2, 381.

СTh.16.7.2 pr.

Ті самі августи – Постуметіанові, преторіанському префектові.

Якщо християни і ті вірні, які ствердилися у вірі⁴, навернулися до язичницьких обрядів і культів, то Ми забороняємо їм будь-яку правоздатність складати заповіт в інтересах якої б то не було особи, так, що вони перебуватимуть поза межами римського закону. Але якщо якісь особи – християни і лише катехизовані, – нехтуватимуть шановану релігію і ходитимуть до віттарів і храмів, і якщо у них діти чи брати-близнята, тобто їхні спадкоємці⁵ чи законні (наступники), то такі християни будуть позбавлені права складати заповіт згідно з їхнім власним міркуванням на користь будь-якої особи.

СTh.16.7.2

Того ж самого основного правила слід дотримуватися з повагою і щодо їхніх спадкоємців, які отримують власність за бажанням, так, щоб вони не присуджували собі жодних прав взагалі, отримуючи спадщину згідно із заповітом, хіба що стосовно їхнього наступництва і встановленого законом того, що може перейти до них з майна їхніх батьків чи їхніх братів-близнюків, навіть якщо останню волю буде складно виконати, коли трапиться нагода. Вони повинні бути позбавлені від будь-якої правоздатності не лише складати заповіти, але й користуватися ними за будь-яким правом набування спадщини.

Дано на 13-й день до червневих Календ у Константинополі в рік другого консульства Меробовда і консульства Сатурніна. – Травень 20, 383.

¹ Brev. 16, 2; CJ 1, 7. Пор. 16, 5, п. 85.

² 16, 6, п.14.

³ *submota conditione.*

⁴ *Christiani ac fideles.*

⁵ *suae successiones; спадщина, яка випадає для sui heredes, sui heredes.*

СTh.16.7.3⁶

Ті самі Августини – Іпатієві, преторіанському префектові.

Заперечуючи їм свободу робити заповіді², Ми мстимося за злочинний учинок християн, які повертаються до вітварів і храмів⁷. Огидні учинки тих людей, що зневажили гідність християнської релігії й ім'я і споганили самих себе юдейською заразою, підлягають також покаранню. Але ті (люди), які коли-небудь волітимуть учащати до нечестивих відступів і порочних визначень маніхейців повинні зазнати безумовного і постійного покарання, яке постановив⁸ божественною владою Наш попередник Валентиніан і яке наші укази не менш часто повелюють. Крім того, призвідці цього переконання, які заманили слабкодушних розумом до своєї власної спільноти, підпадають під те саме покарання, що відповідає провині хибного вчення⁹. Потім Ми постановляємо, що навіть важчі покарання, згідно з розсудом суддів¹⁰ і природою скоєного злочину, мають назагал як надзвичайні (зловчинки) бути накладені на нечестивих винахідників цього злочину.

СTh.16.7.3.1

Але з метою не турбувати мертвого постійним зловживанням карного звинувачення або щоб питання спадщини, які виникли через різні промахи протягом багатьох років, не порушувалися раз-по-раз у безперестанних конфліктах, Ми означуємо часові межі таких розслідувань. Отже, якщо якась особа¹¹ звинуватить помираючу людину в порузі над християнською релігією і відході від неї і доводитиме, що помираючий для блюзнірства над храмами переходив до юдейських обрядів або ж до маніхейської ганьби, а відтак стверджуватиме, що помираючий неправоздатний скласти заповіт, то обвинувач повинен вести процес, для якого він є уповноваженим, і він повинен отримати устанovu для такого випробування (суду – прим.) на період протягом п'яти років поспіль, узаконеного для вчинків, що носять неофіційний характер¹², беручи до уваги те, що він покаже, що засвідчив на громадському слуханні і доведе своє звинувачення, що впродовж свого життя він картав особу, зви-

⁶ Brev. 16, 2, 1; CJ 1, 7, 2.

⁷ Язичників.

⁸ 16, 5, 3.

⁹ *Rei erroris huiuscemodi*, чия провинна такого вірування – хибне вчення.

¹⁰ *Judices*, звичайні судді, правителі провінцій, 16, 1, п.2.

¹¹ Спадкоємець, що отримував усе або частину маєтку.

¹² Нападки позивача на волю (заповідача – прим.) на тій підставі, що вона виражена неофіційно. 2, 19, 5.

нувачену у відступництві, за її бридоту і слабкість. Адже якщо буде доведено, що яка-небудь особа своїм мовчанням потурала особі, яка вчинила глум над Всевишнім Іменем, а відтак віроломно умовчувала про такі злочини, то вона (ця особа) не повинна після цього висувати звинувачення у відступництві, так наче вона не відала про злочини¹³.

Дано на дванадцятий день до червневих Календ у Падуї в рік другого консульства Меробавда і консульства Сатурніна. – Травень 21, 383.

СТh.16.7.4¹⁴

Імператори Валентиніан, Феодосій, і Аркаді, августи – Флавіанові, преторіанському префектові.

Якщо якісь люди зрадять святу віру і споганять святе хрещення, вони повинні бути відокремленими від спільноти всіх людей, позбавленими права на складення заповіту¹⁵ і, як Ми раніше схвалили, вони не повинні володіти правоздатністю на складення заповітів¹⁶; вони не отримують спадщини від будь-якої особи, і жодна особа не має права визначати їх спадкоємцями. Ми також повеліваємо, що вони (такі особи) повинні бути вигнані і віддалені на відстань, якщо не виявиться, що іще важче покарання накладено на (цих) людей і що бракує схвалення людей.

СТh.16.7.4.1

Але вони більше не повернуться до свого колишнього статусу; огидність їхньої поведінки не спокутується каяттям і не приховується тінню якогось пильно виявленого захисту чи прикриттям, бо ж вигадка і підробка (фальшування) не можуть прикривати тих осіб, які споганили віру, якою вони заприсяглися Богові, які зрадили божественне таїнство і впали у безглузді вчення. Допомога поширюється на тих осіб, які послизнулися і на тих, які блукають, але тим, які втрачені, тобто тим (людям), які споганюють святе хрещення, не зарадить жодна спокута каяттям, що зазвичай зарятовує в інших злочинах.

Дано на п'ятий день до травневих Ід у Конкордії в рік консульства Таціана і Сіммаха. – Травень 11 (червень 9), 391.

¹³ Текст зіпсутий. Переклад згідно з реконструкцією М. Г. пропонує: за умови, що хоч він і доведе, що особа, яка підлягає звинуваченню у відступництві, була учасником у такій бридоті і порочності впродовж свого життя, хоч обвинувач засвідчить у такому дусі привселюдно і доведе його провину, він не буде.

¹⁴ 11, 39, 11; CJ 1, 7, 3.

¹⁵ *Alieni testimoniis.*

¹⁶ *Testamenti factio*, право чинити волю або отримувати спадщину згідно з волею, 16, 6, п.14.

СTh.16.7.5

Ті самі Августини – Флавіанові, преторіанському префектові.

Якщо якийсь сановник найвищого рангу посприєв або з'єднався з тими особами, які відійшли від віри і засліплені безумством, які полишили шану й поклоніння найсвятішій релігії і віддалися жертвоприношенням, – вони (ці особи) втрачають свій ранг, а тому, позбавлені свого становища і статусу, вони підлягають постійному тавруванню і знеславленню і не можуть бути задумані (віднесені) навіть до найнижчих прошарків незнатної юрби. Адже що спільного у них з людьми, якщо нечестивою й дикунською свідомістю, вони зневажають благодать спілкування і вилучають (її) з людства?

Дано на п'ятий день до травневих Ід у Конкорді в рік консульства Таціана і Симмаха. – Травень 11 (червень 9), 391.

СTh.16.7.6

Імператори Аркадій і Гонорій, августини – Цезарієві, преторіанському префектові.

Якщо хто втягнув себе у нечестивий забобон ідолошанування, коли був християнином, той підлягає покаранню у позбавленні права складати заповіт в інтересах чужоземних осіб, але згадані вище порушники як спадкоємці повинні мати особливе наступництво у своїй сім'ї, а саме батько, мати, брат і сестра, син і донька, внук і внучка; і жодна така особа не може присвоїти собі право продовжувати далі.

Дано на десятий день до квітневих Календ у Константинополі в рік четвертого консульства Аркадія Августа і третього консульства Гонорія Августа. – Березень 23, 396.

СTh.16.7.7¹⁷

Імператори Феодосій і Валентиніан, августини – Бассові, преторіанському префектові.

(Після решти питань.) Голос звинувачення повинен невпинно нападати на блюзнірське ім'я кожного і всякого відступника, і розслідування таких злочинів не повинне мати жодних обмежень у часі.

СTh.16.7.7.1

Хоча попередніх заборон достатньо для таких осіб, однак Ми повторюємо добре відоме застереження, що після того як вони відхилилися від віри, вони не мають права складати заповіт чи дарування і їм не дозволяється шляхом обману діяти в обхід закону під вдаваним приводом продажу, і за відсутності заповіту

¹⁷ CJ 1, 7, 4.

вся їхня власність має бути дарована близьким родичам, переважно тим, хто є прихильником християнства.

СTh.16.7.7.2

Крім того, Наша воля полягає в тому, що право на позов супроти таких блюзнів (святотатців) має тривати доти, поки всім особам, яким випадає спадщина за відсутності заповіту, Ми не заперечуватимемо необмежене право висувати відповідне звинувачення, навіть після смерті грішника, і Ми не допускаємо, щоб позову було поставлено перепони, якщо й сказано, що нічого не було наведено у свідченнях¹⁸ упродовж усього життя нерозумної особи.

СTh.16.7.7.3

З метою, щоб згаданий вище злочин не тлумачився надто широко через непевну помилковість, виходячи з Нашої нинішньої божественної відповіді¹⁹ (оракула), Ми переслідуюмо тих осіб, які здійснювали жертвоприношення або які засуджували їх за вчинене після того, як вони прийняли ім'я християн. Доведене віроломство таких осіб, навіть після смерті, має бути покаране таким чином: їхні дарування і заповіти підлягають скасуванню, а їхні спадщини переходять у володіння тих спадкоємців, кому це право надано за встановленим законом про право на наступництво.

Дано на сьомий день до квітневих Календ у Равенні в рік дванадцятого консульства Феодосія Августа і другого консульства Валентиніана Августа. – Квітень 7, 426.

¹⁸ Жодного відповідача раніше не притягували до суду.

¹⁹ *Oraculum*, 1, 15, 8, пп. 24–25.

Титул 8

СTh.16.8.0. Про юдеїв, целіколістів і самаритян¹.

СTh.16.8.1 pr².

Імператор Констянтин Август – Євагрієві³.

Наша воля полягає в тому, щоб юдеї та їхні предки і патріархи були ознайомлені з тим, що, коли після набрання чинності цього закону хтось із них одважиться нападати з камінням або якимось іншим чином у нестямі – на будь-кого, що, як нам стало відомо, робиться нині, – будь-яка особа з них (юдеїв – прим.), яка втекла у свою (дикунську) бридку секту і ходила складати шану Богові⁴, – таку особу слід негайно піддати вогню і спаленню з усіма її учасниками.

СTh.16.8.1.1

Крім того, якщо якась особа з народу вступить до цієї нечесливої секти і братиме участь у їхніх зібраннях, вона разом з учасниками (тих зібрань – прим.) зазнає заслуженого покарання.

Дано на п'ятнадцятий день до листопадових Календ у Мургіллі⁵ в рік четвертого консульства Константина Августа і Ліцінія. – Жовтень 18 (19), серпень 13, 339.

СTh.16.8.2

Ті самі Августини – Аблавієві, преторіанському префектові.

Якщо якісь особи з усією запопадливістю перейдуть у синагоги юдеїв⁶ як патріархи і священники⁷ й житимуть у згаданій вище секті та головуватимуть у розгляданні їхнього закону, – такі особи повинні бути виключені від усякої обов'язкової суспільної служби, яка покладається на тих осіб, які приналежні до муніципалітетів⁸. Подібним чином і особи, які нині випадково є декуріонами, не повинні бути наділені жодними обов'язками офіційних супроводжувачів, оскільки такі люди не повинні жодним чином відлучатися від своїх місць, у яких вони перебувають.

Дано на третій день до грудневих Календ у Константинополі в рік консульства Галлікана і Симмаха⁹. – Листопад 29, 330.

¹ Brev.16, 3; CJ. 1, 9. Пор. 16, 5, п.85, і див. Глосарій для технічних термінів.

² CJ 1, 9, 3.

³ Преторіанський префект у CJ і в 14, 8, 1.

⁴ Християнство.

⁵ На чотирнадцятий день до Календ у Мілані у Vatic. 273.

⁶ Приймають юдейську віру.

⁷ Стануть їхніми керівниками.

⁸ До превілейованого прошарку суспільства.

⁹ Басс, ms. E, датує 317 роком, бо ця постанова виходить між двома іншими, у 315 і 321 роках.

СTh.16.8.3

Ті самі Августини – декуріонів Агріппін (місто Кельн. – прим.).

Загальним законом Ми дозволяємо всім муніципальним сенатам викликати юдеїв до муніципальної ради. Але з метою, аби щось з колишнього правила було залишено їм на втіху, Ми поширюємо для двох чи трьох осіб з кожної групи постійний привілей, щоб бути звільненими від подібних викликів.

Дано на третій день до грудневих Ід у рік другого консульства Криспа і Констянтіна Цезаря. – Грудень 11, 321.

СTh.16.8.4

Ті самі августини – священникам, керівникам синагог, і батькам синагог, і всім іншим, які служать у названому місці.

Ми повеліваємо, щоб священники¹⁰, начальники синагог, старійшини синагог і всі інші, які служать у синагогах, були звільнені від будь-якої суспільної служби, корпоративної за змістом.

Дано на грудневі Календи у Константинополі в рік консульства Басса й Аблавія. – Грудень 1, 331; 330.

СTh.16.8.5¹¹

Ті самі Августини Феліксові, преторіанському префектові.

(Після інших питань.) Євреям не дозволяється турбувати будь-яку людину, яка навернулася від юдаїзму до християнства, або ж заподіювати їй якоїсь несправедливості. Така кривда має бути покарана згідно зі змістом дії, яку було вчинено. (І таке інше).

Дано на восьмий день до листопадових Календ у Константинополі. – Жовтень 22 (21), (335). Надіслана на восьмий день до травневих Ід до Карфагена в рік консульства Непотіана і Факунда. – Травень 8, 336¹².

СTh.16.8.6

Імператор Констянтин Август – Євагрієві.

(Після решти питань.) Наскільки стосується жінок, які раніше були зайняті у нашій державній ткацькій справі і яких юдеї ввели у свої безсоромні товариства, то Нами ухвалено, щоб їх (цих жінок) було поновлено у ткацькому ремеслі. І слід стежити за тим, щоб юдеї надалі не залучали жінок-християнок до своєї ганьби; якщо ж вони робитимуть це, то вони підлягатимуть небезпеці смертного вироку.

Дано на серпневі Іди в рік другого консульства Констянтіна Августа¹³. – Серпень 13, 339.

¹⁰ *Hiereis*, грецьке слово.

¹¹ Це заборонено й іншим еретикам.

¹² 16, 9, 1; Brev. 16, 3, 1; Sirm. 4.

¹³ І консульство Константа, 16, 9, 2.

СТh.16.8.7¹⁴

Ті самі Августини і Юліан Цезар – Фалласієві, преторіанському префектові.

Згідно із шанованим законом, що був установлений, Ми повеліваємо, що, коли якась особа¹⁵ навернеться з християнства в юдаїзм і братиме участь у їхніх святотатських зборах, якщо звинувачення буде доведено, її власність підлягає вилученню і передачі у власність фіску.

Дано на п'ятий день до липневих Нон у Мілані в рік дев'ятого консульства Константина Августа і другого консульства Юлія Цезаря. – Липень 3, 357; 352; 353¹⁶.

СТh.16.8.8

Імператори Феодосій, Аркадій, і Генорій Августини – Таціанові, преторіанському префектові.

Скарги юдеїв на те, що деякі особи, яких вони самі за власним рішенням і зі своєї волі, вигнали, тепер поновлені у їхній секті ухвалою суддів¹⁷, хоч і зверхники їхнього закону протестують. Ми ж повеліваємо скасувати згадане вище зловживання взагалі. Група осіб, затята у своєму забобоні¹⁸, не має володіти правом на незаслужене примирення, чи то за ухвалою суддів¹⁹, чи то потай отримавши рескрипт супроти бажань своїх приматів, які за рішенням найшляхетніших і найясніших патріархів мають право відкрито виголошувати свою думку стосовно їхньої власної релігії.

Дано на 15-й день до травневих Календ у Константинополі в рік другого консульства Аркадія Августа і консульства Руфіна. – Квітень 17, 392.

СТh.16.8.9

Ті самі августини Аддеєві – намісникові і начальникові обох військових відділів на Сході.

Загальновідомо відомо, що секта юдеїв не заборонена жодним законом. Тому ми сильно збентежені тим, що їхні зібрання заборонено у деяких місцях. Отже, ваша Найповажніша Величність повинна, після отримання цього указу, стримувати з на-

¹⁴ Brev. 16, 3, 2; CJ 1, 7, 1; Amm. Marc. 14, 7, 9; 14, 1, 10; 22, 9, 16.

¹⁵ Якщо якась особа зневажить шанований закон, навернувшись... і пристане на бік до святотатських зібрань, то Ми повеліваємо коли, М.

¹⁶ Мусоній був преторіанським префектом у 357 році, Фаласій помер на посаді преторіанського префекта у 353 році; Amm. Marcell. 14, 7, 9; 14, 1, 10. Цей закон, мабуть, слід датувати 352 роком, у рік консульства Констанція Августа і консульства Констанція Цезаря. Мілан можна вважати місцем видання у 352 році, але не в 357-му, М.

¹⁷ *Judices*, звичайні судді, правителі провінцій, 16, 1, п.2.

¹⁸ І не буде громадою осіб, коли виключена із згаданого вище марновірства, М.

¹⁹ Небажані, М.

лежною суворістю дії, що перевищують (межі закону), тих осіб, які в ім'я християнської релігії, вдаються до певних неправомірних учинків і намагаються зруйнувати і розграбувати синагоги.

Дано на третій день до жовтневих Календ у рік третього консульства Феодосія Августа і консульства Абунданція. – Вересень 29, 393.

СТh.16.8.10²⁰

Імператори Аркадій і Гонорій, августи – юдеям.

Жодна особа поза релігією не повинна встановлювати ціни юдеям, якщо вони продають свої товари за гроші. А тому кожній людині слушно покладатися на своє власне. Таким чином, правителі²¹ провінцій не повинні дозволяти жодній особі бути вам дознавачем чи модератором²². Але коли якась особа, крім вас самих і ваших керівників, одважиться взяти на себе згадану вище відповідальність, правителі (провінцій) нехай поквапляться стримати її покаранням як через зазіхання на чуже майно.

Дано на третій день березневих Календ у Константинополі в рік четвертого консульства Аркадія Августа і третього консульства Гонорія Августа. – Лютий 28, 396.

СТh.16.8.11

Ті самі імператори-августи – Клавдіанові, намісникові Сходу.

Якщо якась особа відважиться привселюдно згадати в образливому тоні найсвітліших патріархів, вона підлягає засудженню з відповідним покаранням.

Дано на восьмий день до травневих Календ у Константинополі в рік четвертого консульства Аркадія Августа і третього консульства Гонорія. – Квітень, 24, 396.

СТh.16.8.12

Ті самі імператори-августи – Анатолієві, префектові Іллірії.

Ваша Високоповажність повинна постановити, щоб ректори²¹ (управителі – прим.), беручи до уваги це повідомлення, взяли до відома і знали те, що слід запобігати всім образливим діям осіб, спрямованим супроти юдеїв і що їхні синагоги повинні залишатися у звичайному спокої.

Дано на п'ятнадцятий день до липневих Календ у Константинополі в рік консульства Цезарія і Аттіка. – Червень 17, 397.

СТh.16.8.13

Ті самі августи – Цезарієві, преторіанському префектові.

Юдеї повинні бути зв'язані своїми власними обрядами. Тим часом, зберігаючи їхні привілеї, Ми повинні наслідувати старо-

²⁰ CJ I, 9, 9.

²¹ Rectores.

²² Ціною ваших товарів.

давніх тими ухвалами, якими визначено, що ті привілеї, які надано першим клірикам шанованої християнської релігії, повинні і надалі бути дійсними зі згоди Нашого Божественного Імператора для тих осіб, які підлягають владі Найясніших Патріархів, для керівників синагог, патріархів²³, і священників, і для всієї решти, яка зайнята ритуалами цієї релігії. Це (попереднє рішення) було ухвалено божественною імператорською владою святих імператорів Костянтина²⁴ й Констанція²⁵, Валентиніана і Валента²⁶. Отже, такі юдеї, повинні бути відлучені від обов'язкової суспільної служби декуріонів і підкорятися своїм власним законам.

Дано на липневі Календи в рік консульства Цезарія і консульства Аттика. – Липень 1, 397.

СТh.16.8.14

Ті самі Августини – Мессали, преторіанському префектові.

Негідному забобонові властиво те, що керівники синагог, чи священники юдеїв чи ті, кого вони самі називають апостолами, яких патріархи у певний час відправляють збирати золото і срібло, повинні привезти патріархові суму, яку вони видобули і зібрали з кожної синагоги. З цієї причини будь-що, що, як Ми віримо, було зібрано, з огляду на період часу, має бути з надійністю відправлено до Нашої скарбниці. На майбутнє ж, крім того, Ми постановляємо, що нічого не має надсилатися патріархові. Тому народ юдеїв повинен знати, що Ми скасували практику такого грабунку. Але якщо якась особа буде відряджена у таку місію оббирати таким пограбуванням юдеїв, то їх треба притягнути до суду з тією метою, щоб було виголошено вирок супроти них як порушників Нашого закону.

Дано на третій день до квітневих Ід у Мілані в рік консульства найшляхетнішого Феодосія. – Квітень 11, 399.

СТh.16.8.15

Ті самі Августини²⁷ – Євтихіанові, преторіанському префектові.

Ми постановляємо, що всякі привілеї, які Наш батько святої пам'яті і колишні Імператори надали шанованим людям, патріархам або тим, кого вони поцінювали більше за інших, повинні зберігати свою силу.

Дано на третій день до лютневих Нон у Константинополі в рік шостого консульства Гонорія і консульства Арістенета. – Лютий 3, 404.

²³ Або викреслити патріархів або замінити батьків перед цим, М.

²⁴ 16, 8, 2 і 4.

²⁵ Не збереглося.

²⁶ І Феодосій Август.

²⁷ 9, 38, 10.

СTh.16.8.16

Ті самі августи – Ромуліанові, преторіанському префектові.

Ми постановляємо, що євреїв і самаритян, які ганьблять самих себе, користаючись привілеєм бути членом таємної служби, слід позбавити усіляких занять на державній службі.

Дано на десятий день до травневих Календ у Римі в рік шостого консульства Гонорія Августа і консульства Арістенета. – Квітень 22, 404.

СTh.16.8.17

Ті самі августи – Адріанові, преторіанському префектові.

Нещодавно ми розпорядилися²⁸, аби те, що зазвичай вносилося євреями у цих областях²⁹ патріархам, більше не вносилося. Тепер ми знову нагадуємо про (це) перше розпорядження згідно з узаконеними привілеями, наданими попередніми імператорами, і Наша воля полягає в тому, щоб усі люди знали, що привілей надсилати цей внесок надано євреям Нашою Милістю.

Дано на восьмий день до серпневих Календ у Римі в рік шостого консульства Гонорія Августа і консульства Арістенета. – Липень 25, 404.

СTh.16.8.18³⁰

Імператори Гонорій і Феодосій, августи – Анфимієві, преторіанському префектові.

Правителі провінції повинні заборонити євреям на одному обряді їхнього свята Хамана зі спомином про якесь їхнє колишнє покарання запалювати вогні і спалювати вдавану появу святого хреста³¹ на зневагу християнської релігії і з блюзнірським умислом, щоб вони своїм глузуванням не зміщували ознаку Нашої віри зі своїми місцями³². Вони повинні дотримуватися своїх обрядів без зневаги до християнського закону і вони повинні безсумнівно втратити всі привілеї, які їм надано досі, аж поки вони не вгамуються від своїх беззаконних учинків.

Дано на четвертий день до червневих Календ у Константинополі в рік консульства Басса і Філіппа. – Травень 29, 408.

СTh.16.8.19³³

Ті самі Августи – Йовієві, преторіанському префектові.

Новий злочин марновірства якимось чином прибрав самому собі досі нечувану назву целіколістів³⁴. Якщо ці особи не навер-

²⁸ 16, 8, 14.

²⁹ У західній частині Римської Імперії. Закон виданий у Римі.

³⁰ CJ I, 9, 11.

³¹ Шибениці Хамана, на святі Пурім; порівняй із книгою Есфір.

³² Їхні жарти, насмішки, М.

³³ 16, 5, 43; CJ I, 9, 12; 1, 12, 2.

³⁴ Або: Ім'я целіколістів.... Присвоює собі новий злочин; тобто саме ім'я уже є злочином.

нуться до поклоніння Богові і шанування християнства впродовж одного року, то повинні знати, що вони підлягатимуть так само тим самим законам, якими Ми звеліли стримувати еретиків. А тому зрозуміло, що коли якийсь учень відрізняється від віри християн, то це суперечить християнському закону. Деякі ж особи, не думаючи про свій спосіб життя і про Наш закон, насмілюються перекручувати цю віру такою мірою, що змушують деяких християн приймати собі бридке і ганебне ім'я євреїв. Хоч ті особи, які допустили цей злочин, по праву були засуджені законами³⁵ попередніх імператорів, однак Ми не перестаємо раз-по-раз нагадувати їм, для того, щоб ті особи, які були посвячені і навчені християнських таїнств, не можуть зазнавати примусу, щоб приймати перекручення, яким є юдейське і чуже Римській імперії, після того як вони прийняли християнство. Якщо якісь особи вважатимуть, що вони повинні зневажати такий хід, то Ми вказуємо, що призвідці вчиненого вкупі зі своїми прибічниками підлягатимуть покаранню, передбаченому попередніми законами³⁶, яке, таким чином, ще суворіше, ніж смерть, і жорстокіше, ніж для вбивці³⁷, якщо якась особа християнської віри буде споганена юдейським невірством. Ми наказуємо, отже, що жодна особа, яка шкодить церквам...або яка відводить від віри когось³⁸... Нашими законоположеннями, що є вірними й відданими Богові. А тому ми постановляємо, під цим визначенням, що якщо якась особа спробує піти врозріз із цим законом, то вона повинна знати, що вважатиметься винною у державній зраді.

Дано на квітневій Календі у Равенні в рік восьмого консульства Гонорія Августа і третього консульства Феодосія Августа. – Квітень 1, 409.

СТh.16.8.20

Ті самі Августини – Йоанові, преторіанському префектові.

Якщо виявиться, що якісь молитовні місця відвідують юдеї і прибирають собі назву синагоги, то ніхто не повинен насмілюватися порушувати чи захоплювати і втримувати такі місця тому, що всі люди повинні тримати свою власність у непорушному праві без якогось зазіхання³⁹ на релігію чи поклоніння.

³⁵ Особи негідного способу життя та несвідомі Нашого закону, М.

³⁶ 16, 8, 1; 16, 7, 2-3.

³⁷ Жвава риторика; порівняй Eccl. 7, 26.

³⁸ Жодну особу, винну чи ні, яка тікає до церкви у святилище, не можна витягувати звідти і взагалі жодному юдеєві не дозволяється виводити звідти раба будь-якої особи, М.

³⁹ *Intentio*, намагання, намір, скарга, звинувачення, доказ, посилення.

СTh.16.8.20.1

Крім того, оскільки давній звичай і практика збережена у згаданого вище юдейського народу щодо священного дня суботи, то Ми постановляємо, що забороняється та річ, щоб якась людина зі згаданої вище віри колись зазнавала обмеження у згадуванні про цей день під приводом суспільної чи приватної справи, оскільки решти часу, як видається, достатньо для того, щоб задовольняти суспільні закони, а тому найважливіше для впорядкування Нашого часу, щоб надані привілеї не порушувалися, хоча здається достатньо умов було створено у зв'язку зі згаданим вище питанням основними положеннями законів попередніх імператорів.

СTh.16.8.21⁴⁰

Ті самі августи – Філіппові, преторіанському префектові для Іллірії.

Жоден юдей, якщо він невинний, не повинен зазнавати утисків і сповідування (ним) будь-якої релігії не повинно бути підставою для притягнення його до суду. Не скрізь слід спалювати їхні синагоги чи помешкання або ж, керуючись перекрученими підставами, заподіювати їм шкоди, натомість якщо й навіть хто-небудь (із них) виявився винним у злочині, то, очевидно ж, має вступити у безпосередню дію чинність Наших судових установ і захист суспільного права для того, щоб ніхто не намагався вдаватися до особистої помсти.

Та оскільки Наша воля в тому, щоб попередня умова виконувалася стосовно осіб з середовища юдеїв, то Ми постановляємо, щоб юдеї також були попереджені в тому, що вони теж не повинні проявляти нахабство і, окрилені своєю власною безпекою, вдаватися до якогось різкого вчинку, нешанобливого до християнської релігії.

Дано на восьмий день до серпневих Ід у Константинополі в рік дев'ятого консульства Гонорія Августа і п'ятого консульства Феодосія Августа. – Серпень 6, 412; 418⁴¹; 420.

СTh.16.8.22⁴²

Ті самі августи – преторіанському префектові, призначеному вдруге.

Оскільки Гамаліель⁴³ вважає, ніби він може безкарно для себе чинити неподобство, навіть більше, оскільки він почав проявляти неймовірну пихатість, то Ваша Пресвітла Величність повинні

⁴⁰ CJ, I, 9, 14.

⁴¹ У рік дванадцятого консульства Гонорія Августа і восьмого консульства Феодосія Августа (418), 6, 23, 1; 16, 2, 45, М.

⁴² CJ I, 9, 15.

⁴³ Юдейський патріарх, який став почесним преторіанським префектом.

знати, що Наша Світлість розіслав вказівки визначним урядовцям із повідомленням, що Гамаліела позбавлено офіційних посылань із наданням йому посади почесного префекта та що він залишатиметься в тій почесті, якою він до цього був удостоєний до префектури. Виходячи з того, що він не був ініціатором заснування синагог, і якщо там, у відлюдних місцях, немає синагог, які могли бути зруйновані без бунту, то нехай він полишить їх. А ще він не має права розсуджувати справи між християнами. А якщо між ними та юдеями виникне яка-небудь суперечка, то її повинен вирішувати правитель провінції. Якщо ж він сам чи хто з юдеїв спробує паплюжити християн чи якусь людину з якоїсь секти, вільно народженого чи раба з юдейським тавром⁴⁴, то він повинен відповідати за всією суворістю закону. Крім того, якщо він триматиме у своїй владі якихось рабів християнської віри, то, згідно із законами Костянтина, таких слід звільнити для Церкви.

Дано на тринадцятий день до листопадових Календ у Константинополі в рік десятого консульства Гонорія Августа і шостого консульства Феодосія Августа. – Жовтень 20, 415.

СТh.16.8.23

Ті самі августи – Анні, вчителеві⁴⁵, і старійшинам з юдеїв.

Минулими указами і Нашим власним (указом)⁴⁶ постановлено, що коли Ми дізнаємося, що люди, прив'язані до юдейської релігії, хочуть приєднатися до спільноти Церкви⁴⁷ з метою уникнути переслідувань за злочини або з огляду на різні (скрутні) обставини⁴⁸, то такі дії пояснюються не відданістю релігії, а обманом лицемірів. Таким чином, судді у провінціях, у яких, як відомо, допущено такі злочини, повинні знати, що, згідно з Нашими постановами, мають діяти належним чином службовці у такий спосіб, щоб вони дозволили таким особам повернутися до свого власного закону, якщо побачать, що ті (люди) не проявляють стійкості у своєму релігійному віровизнанні і у згаданій вище шані або ж не проникнуті вірою і таїнством всечесного хрещення; адже для християнства передбачено більше відповідних умов.

Дано на восьмий день до жовтневих Календ у Равенні в рік сьомого консульства Феодосія Августа і консульства Палладія. – Вересень 24, 416.

⁴⁴ *Judaica nota*, юдейське тавро; обрізання.

⁴⁵ Або: *Annas didascalus*, Аннас, вчитель, равин, 16, 9, п.7.

⁴⁶ 9, 45, 2.

⁴⁷ Або: люди юдейської релігії, які були втягнуті у зобов'язання. Люди, зв'язані зі спільнотою юдейської релігії прагнули з'єднатися з Церквою, М.

⁴⁸ *Necessitates*, необхідність, обов'язкова суспільна служба.

СTh.16.8.24

Ті самі августи Палладієві, преторіанському префектові.

Тим особам, які живуть в юдейському забобоні, слід ставити перепони їхнім намаганням вступити на державну службу. Тим особам, які склали присягу для зачислення їх на державну службу як членів таємного персоналу чи палацової служби Ми даруємо право виконувати цю службу і завершити її в межах законного періоду, не беручи до уваги скоріше сам факт, ніж сприяючи йому. Але (це) правило, яке Ми хочемо послабити для деяких осіб, не слід залишати чинним у майбутньому.

Ми постановляємо, однак, що ті особи, які зв'язані таким спотворенням і доведено, що вони прагнуть піти на військову службу, повинні бути беззастережно звільнені від свого поясу служби, і вони не повинні користуватися опікунством своїх попередніх заслуг.

Звичайно, Ми не забороняємо юдеям, навченим вільних мистецтв, працювати адвокатами і Ми дозволяємо їм користуватися почесними обов'язкових суспільних служб⁴⁹ – (таких як) декуріони, якими вони наділяються завдяки привілею народження і блиску свого родоводу.

Отже, згаданих вище привілеїв має бути достатньо для них, тому вони не повинні вважати заборону на державну службу ознакою (свого) безчестя.

Дано на шостий день до березневих Ід у Равенні в рік дванадцятото консульства Гонорія Августа і восьмого консульства Феодосія Августа. – Березень 10, 418.

СTh.16.8.25

Ті самі августи – Асклепідотові, преторіанському префектові.

Ми ухвалили, що на майбутнє жодна юдейська синагога взагалі не повинна бути відібрана від них (юдеїв) чи спалена вогнем і що якщо після видання цього закону⁵⁰ є якісь синагоги, на які нещодавно робилися напади і які присуджувалися церквам або ж явно присвячувалися шанованим таїнствам, то юдеям як відшкодування за це має бути надано місця, у яких вони зможуть збудувати синагоги, співрозмірні, звісно, з тими, які в них було відібрано.

СTh.16.8.25.1

Якщо ж забрано які-небудь приношення дарів, то їх слід повернути назад, якщо їх іще не посвячено священним таїнствам,

⁴⁹ Лише такі особи, М.

⁵⁰ Закон Нашого діда, 16, 8, 9, М.

але якщо все чесне посвячення не дозволяє їх повернути, то має бути сплачена їх відповідна вартість як відшкодування за ці дари.

СТh.16.8.25.2

На майбутнє не слід будувати жодної синагоги, а старі нехай залишаються у своєму вигляді.

Дано на п'ятнадцятий день до березневих Календ у Константинополі в рік консульства Асклепідота і Мариніана. – Лютий 15, 423.

СТh.16.8.26⁵¹

Ті самі августи – Асклепідотові, преторіанському префектові.

Усім людям відомі й оприлюднені Наші постанови і постанови наших батьків, у яких Ми придушили дух і зухвальство огидних язичників, юдеїв також і еретиків. А проте, ми охоче користуємося нагодою повторити закон, і Наша воля полягає в тому, що юдеї повинні знати, що у відповідь на їхні жалісливі прохання Ми ухвалюємо лише те, що ті особи, які вдаються до багатьох раптових учинків під приводом шанованого християнства, повинні стримуватися від несправедливості і переслідування їх, і що нині і відтепер жодна особа не повинна шкодити чи спалювати їхні синагоги. А проте, самі юдеї підлягають покаранню шляхом проскрипції їхнього майна та довічним вигнанням, якщо встановлено, що вони обрізали людину Нашої віри або звелили їй прийняти обрізання. (І таке інше.)

Дано на п'ятий день до квітневих Ід у Константинополі в рік консульства Асклепідота і Мариніана. – Квітень 9, 423.

СТh.16.8.27

Ті самі Августи – Асклепідотові, преторіанському префектові.

Наші нещодавні постанови⁵² про юдеїв і їхні синагоги повинні залишатися в повній силі, а саме що їм не дозволяється будувати нові синагоги і вони не повинні боятися, що старі буде відібрано у них. Але вони повинні знати⁵³, що всі інші заборони мають зберігатися на майбутнє, як мовить основне правило нещодавно виданої конституції⁵⁴.

Дано на шостий день до червневих Ід у Константинополі в рік консульства Асклепідота і Мариніана. – Червень 8, 423.

СТh.16. 8.28

Імператори Феодосій і Валентиніан августи – Бассові, преторіанському префектові.

⁵¹ СІ I, 9, 16.

⁵² 16, 8, 25.

⁵³ Або: Тож їм слід знати, М.

⁵⁴ 16, 8, 26.

Якщо син, донька чи внук, один чи більше, з юдеїв чи самарян із кращим рішенням навернеться до світла християнської релігії з темряви свого власного марновірства, а їхні батьки, тобто батько, мати, дід, чи бабуся, не матимуть дозволу позбавити їх спадщини або оминуті їх мовчанкою у своєму заповіті чи залишать їм менше, ніж їм належить отримати в разі, якщо їх покликано до набуття спадщини за відсутності заповіту. Але якщо трапиться така непередбачена okazія, то Ми повеліваємо, що воля має бути скасована і що згадані вище особи стають наступниками ніби за відсутності заповіту. Дарування свободи, зроблені у вказаному заповіті, однак, якщо це в межах узаконеного числа⁵⁵, повинне залишатися дійсним. Якщо з ясністю доведено, що такі діти чи внуки скоїли дуже тяжкий злочин супроти своїх матері, батька, діда або бабусі, то законне покарання супроти порушників залишається у силі, якщо в цей проміжок часу у законний спосіб висунуто звинувачення. Однак при такому стані справ, доведеного на підставі вагомих і чітких документів, батьки повинні залишити їм лише фальцідієву чверть із належної спадщини з тією метою, щоб вони могли ніби мати користь від неї, зрештою, у честь обраної релігії. Як Ми сказали, покарання за будь-яку провину залишається, якщо її буде доведено. (І таке інше.)

Дано на шостий день до квітневих Ід у Равенні в рік дванадцятого консульства Феодосія Августа і другого консульства Валентиніана Августа. – Квітень 8(7), 426.

СTh.16.8.29⁵⁶

Ті самі августи – Йоанові, завідувачеві священої імперської скарбниці.

Начальники юдеїв, які призначені в синагоги двох Палестин або які живуть у провінціях, зобов'язані сплачувати те, що вони отримали як податок після ліквідації патріархату. Але в майбутньому щорічний податок має збиратися з ризиком для начальників з усіх синагог під примусом придворних і з огляду на те, що раніше патріархи просили в ім'я золотої корони. Ретельним обстеженням ви повинні з'ясувати, яким є цей рахунок, і все, що зазвичай віддавалося патріархам у західній частині імперії, має нині сплачуватися Нашій скарбниці⁵⁷.

Дано на третій день до липневих Календ у Константинополі в рік консульства Флоренція і Діонісія. – Травень 30, 429.

⁵⁵ Очевидно, згадка про Канініїв закон, який обмежував число рабів, що їх відпускали на волю за заповітом.

⁵⁶ CJ I, 9, 17.

⁵⁷ 16, 8, 14 і 17.

Титул 9

СTh.16.9.0. Про те, що жодний юдей не повинен володіти рабом-християнином¹.

СTh. 16.9.1²

Імператор Костянтин, август – Феліксові, преторіанському префектові.

Якщо якийсь юдей купить таобріже християнина-раба чи раба будь-якої секти, він не повинен тримати у рабстві таких обрізаних осіб. Але особа, яка зазнає такого ставлення, повинна отримати привілей свободи. (І таке інше.)

Дано на дванадцятий день до листопадових Календ у Константинополі. – Жовтень 21 (335). Надіслано на восьмий день до травневих Ід у Карфаген у рік консульства Непоціана й Факунда. – Травень 8, 336³.

Тлумачення: Якщо якийсь юдей придбає і обріже християнина-раба або раба якоїсь іншої секти, то такого раба треба відібрати з-під влади юдея і він повинен залишатися вільним.

СTh.16.9.2⁴

Імператор Констанцій⁵ Август – Євагрієві⁶.

Якщо якийсь юдей вважатиме, що він може придбати раба іншої секти чи народу, такий раб негайно повинен бути присутній до фіску. Якщо юдей придбає раба й обріже його, він зазнає стягнення не лише зі втратою раба, але йому загрожуватиме смертний вирок. Але якщо юдей візьме та придбає рабів, які є членами шанованої віри, він повинен негайно бути позбавленим усіх таких рабів, що перебувають у його володінні, і не може бути жодного відтермінування у тому, щоб позбавити його від володіння тими людьми, які є християнами. (І таке інше.)

Дано на серпневі Іди в рік другого консульства Констанція Августа і консульства Константа Августа. – Серпень 13, 339.

СTh.16.9.3

Ті самі августи Гонорій і Феодосій – Аннатієві, вчителів⁷ і старійшинам юдеїв.

Ми постановляємо, що юдеї-пани не повинні пригнічувати своїх рабів-християн і володіти ними лише на тій, зрозуміло, умові, щоб їм дозволено було задовольняти свої релігійні по-

¹ Brev. 16, 4; CJ 1, 10. Cf. 16, 5, n. 85.

² Brev. 16, 4, 1; CJ 1, 10; Sirm. 4.

³ 16, 8, 5, n.12.

⁴ CJ 1, 10, 1.

⁵ Костянтин у рукописах і в CJ.

⁶ Його офіційне становище невідоме.

⁷ Або: *Annas didascalus, Аннас вчитель, равин 16, 8, n. 45.*

треби⁸. А тому судді⁹ провінцій, переконавшись у їхній вірі, нехай знають, що вони повинні зупиняти зухвальство тих осіб, які вважають, що, скориставшись нагодою і вдавшись до скарги¹⁰, вони можуть звинувачувати юдеїв. Ми постановляємо, що всі рескрипти, які видано потай чи обманом, або ті, які буде видано після цього, мають бути скасовані. Якщо якась особа порушить ці розпорядження, вона буде покарана як винна у святотатстві.

Дано на восьмий день до листопадових Ід у Равенні в рік десятого консульства Гонорія Августа і шостого консульства Феодосія Августа. – Листопад 6, 415.

СТh.16.9.4⁴

Ті самі августи – Монахіїві, преторіанському префектові.

Юдей не повинен купувати раба-християнина чи набувати його під видом дарування. Якщо хто-небудь не дотримуватиметься цього правила, то він ризикує втратити свою власність, яким він володів безцільно, і самому рабові має бути надана свобода як винагорода за те, що він вважає, що повинен добровільно надати відомості про вчинене. Але юдей може володіти у своїй особистій власності усіма іншими рабами, що, як встановлено, є прихильниками істинної релігії, навіть якщо він (юдей) є прихильником нечестивого марновірства, якщо він, очевидно ж, уже володів ними або коли після цього він набуде їх під назвою успадкування або фідейкомісума (довіреності. – прим.), за умови, що він виконує вимогу в тому, що не прилучає їх, примусом чи без, із споганенням до своєї власної секти. Так, якщо це основне правило буде порушено, призвідці цього злочину підлягають смертному вироку, а також конфіскації свого майна.

Дано на четвертий день до квітневих Ід у Константинополі в рік восьмого консульства Гонорія Августа і другого консульства найшляхетнішого Констанція. – Квітень 10, 417.

СТh.16.9.5

Ті самі августи – Асклепідотові, преторіанському префектові.

(Після всіх інших питань.) Жодний юдей не повинен насмілюватися купувати рабів-християн. Оскільки Ми вважаємо огидним те, що кожний релігійний раб може бути споганим власністю кожного нечестивого покупця. Якщо якась особа учинить цей злочин, вона підлягатиме законному і негайному покаранню.

Дано на п'ятий день до квітневих Ід у Константинополі в рік консульства Асклепідота і Марініана. – Квітень 9, 423.

⁸ М. бачить тут пропуск.

⁹ *judices*, звичайні судді, правителі провінцій, 16, 1, п.2.

¹⁰ *tempestivae preces*, своєчасні, завчасні прохання. Г. пропонує своє припущення: *intempestivae preces*, несвоєчасні прохання.

Титул 10

СТh.16.10.0. Про язичників, жертвоприношення і храми¹

СТh.16.10.1 пр.

Імператор Костянтин-август – Максимові².

Якщо стане відомо, що якась частина нашого палацу або інших громадських споруд постраждала від блискавки, то, дотримуючись давнього звичаю, нехай буде у гарусників з'ясовано, що це віщує. Найуважніше зібрані записи (цих тлумачень) слід донести до нашого відома. Решті (людям) також слід надати свободу виконувати цей звичай, поки вони утримуються від приватних жертвоприношень³, які, до речі заборонені.

СТh.16.10.1.1

Нехай буде тобі також відомо, що звістки про удар блискавки по амфітеатру, про що ти раніше писав гераклейському трибунові і урядникові з виконання державних обов'язків (офіцій), а також тлумачення цієї події були нам донесені.

Дано за 16 днів до січневих календ у Софії (Сердиці). – Грудень 12, (320); отримано за вісім днів до березневих Ід у рік другого консульства цезарів Криспа і Констянтіна. – Березень 8, 321.

СТh.16.10.2

Імператор Констанцій і Констант, августи – Мадаліанові⁴, виконувачу обов'язки преторіанського префекта⁵.

Нехай припиняться марновірства (забобони), і нехай буде покінчено з безглуздяма жертвоприношень. Адже кожний, хто всупереч закону⁶ божественного принцепса, нашого батька, і цієї постанови нашої Милості наважиться звершувати жертвоприношення – той повинен негайно постати перед судом і відповідним чином бути покараний.

Отримано в рік консульства Марцелліна і Пробіна. – 341.

СТh.16.10.3

Ті самі⁷ августи – Катудлінові, префектові Рима.

Попри те що будь-який забобон підлягає цілковитому викоріненню, ми усе ж повеліваємо, щоб розташовані за міськими мурами споруди храмів залишалися цілими й неушкодженими. Адже інші (з цих храмів) дали початок як іграм, так і цир-

¹ CJ 1, 11. Пор. 16, 5. п. 85.

² Префект Міста.

³ Таємний і антисупільний; їх могли використовувати супроти імператора.

⁴ CIL 6, 1151; 8, 53 48.

⁵ *Agens vicem praefectorum praeterio*; зазвичай призначений намісник.

⁶ Не зберглося.

⁷ Імператори Констанцій і Констант.

ковим видовищам і привселюдним змаганням, і не личило б зносити ті споруди, у яких здавна влаштовуються святкові заходи для розваг римського люду.

Дано у листопадові Календи в рік четвертого консульства Констанція і третього консульства Константа августів. – Листопад 1, [346]; 342⁸.

СTh.16.10.4⁹

Ті самі августі – Тавру, преторіанському префектові.

Повеліваємо: у всіх областях, а також і в містах негайно закрити храми, а відтак, заборонивши доступ до них, відмовити у можливості вільно грішити всім розбещеним (забобонами) людям. Також наша воля і на те, щоб стримувати всіх від здійснення жертвоприношень. У разі ж якщо хто-небудь таке бодай раз учинить, він буде покараний каральним мечем. Вилучене ж майно (винуватця) постановляємо віддати на користь фіску. Достоту так слід карати і правителів¹⁰ провінцій, які не потурбуються покарати злочинців.

Дано на грудневі Календи в рік четвертого консульства Констанція і третього консульства Константа августів. – Листопад 1, 346; [356¹¹?].

СTh.16.10.5

Той самий август¹² – Цереалові, префектові Рима.

Нехай буде покінчено з дозволеними Магненцієм¹³ нічними жертвоприношеннями³, і надалі (така) нечестива свавільність не повинна бути допущена. І таке інше.

Дано на дев'ятий день до грудневих Календ у рік шостого консульства Констанція августа і другого консульства цезаря. – Листопад 23,353.

СTh.16.10.6¹⁴

Той самий август і Юліан цезар.

Повеліваємо піддавати смертній карі тих, хто буде викритий у приношенні жертви або в поклонінні зображенням (богів).

Дано за 11 днів до березневих Календ у рік восьмого консульства Констанція августа і Юліана цезаря. – Лютий 19,356.

⁸ У рік третього консульства Констанція Августа і другого консульства Константа Августа (342), бо Катуллін був префектом Міста з 6 липня 342 року до 10 квітня 344 року.

⁹ 11, 30, 25; СJ і, 11, 1.

¹⁰ *Rectores*.

¹¹ Див. примітку М. щодо дати.

¹² Констанцій.

¹³ Узурпатор у 352 році.

¹⁴ Едикт Феод. 123.

СTh.16.10.7

Імператори Граціан, Валентиніан і Феодосій, августи – Флору, преторіанському префектові.

Якщо хто, немовби божевільний нечестивець, загруз у заборонених жертвоприношеннях, денних і нічних, і вважатиме, ніби він повинен зажадати для себе священне місце чи храм для звершення там таких злодіянь або повинен з цією метою прийти туди, той нехай дізнається, що неминуче підлягатиме проскрипції; адже нашою справедливою постановою ми нагадуємо, що бога треба шанувати благочестивими молитвами, а не огуджувати жахливими віщуваннями.

Дано за дванадцять днів до січневих Календ у Константинополі в рік консульства Евхерія і Сіагрія. – Грудень 21, 381.

СTh.16.10.8¹⁵

Ті ж самі августи – Палладієві, дуксу Осроени.

Владою державної ради¹⁶ постановляємо: нехай буде постійно відкритий храм¹⁷, який і зараз, і раніше є місцем велелюдних народних зібрань, і де, як кажуть, виставлено зображення богів, які слід цінувати більше за їхню художню цінність ніж за їхню святість. Ми також забороняємо сфальшованими постановами перешкоджати такому стану справ. Владою нашої постанови¹⁶ храму дозволяється бути відкритим, але так, щоб усі улюблені народом зібрання були дбайливо збережені і весь народ у храмі збирався, і щоб це не дало приводу вважати, ніби з огляду на загальну доступність храму в ньому дозволяється здійснювати заборонені жертвоприношення.

Дано напередодні грудневих календ у Константинополі в рік консульства Антонія і Сіагрія. – Листопад 30, 382.

СTh.16.10.9¹⁸

Ті самі августи – Цінегієві, преторіанському префектові.

Ніхто зі смертних нехай не одважиться звершувати жертвоприношення з надією знайти віщування у розгляді печінки і нутроців або, що ще гірше – дізнаватися про майбутнє у нечестивого віщуна. Адже тим, хто всупереч забороні намагатиметься вивідати суть нинішніх чи майбутніх подій, загрожують ще більші покарання.

Дано за 8 днів до червневих календ у Константинополі в рік першого консульства Аркадія августа і найславнішого мужа Баутона. – Травень 25, 385.

¹⁵ Amm. Marcell. 14, 3, 3.

¹⁶ *Publicum consilium*, імперська консисторія, з якої давалася божественна імперська відповідь, *oraculum*, імператора, 1, 15, 8, пп. 24-25.

¹⁷ Мабуть, в Едесі, місті Осроена, Г.

¹⁸ CJ 1, 11, 2. Cf. n.3.

СTh.16.10.10

Ті ж самі августи¹⁹ – Альбіну, преторіанському префектові²⁰.

Ніхто нехай не забруднить руки (кров'ю) жертвних тварин, ніхто нехай не заколює невинну жертву, ніхто нехай не приходить у святилища, ніхто нехай не оглядає храми і не шанує створені смертними зображення (богів), щоб не виявитися винним і не тільки за божественними, але й за людськими законами. Суддів²¹ також слід змусити дотримуватися згаданої вище постанови: так, якщо хто-небудь із них, віддавшись нечестивому обрядові, увійде у храм для молитви, байдуже де – у місті чи на шляху – його слід змусити заплатити 15 лібрів золота; а якщо його підлеглі не завадять судді²¹, і одразу ж не донесуть на нього, привселюдно засвідчивши його (провину), то нехай негайно ж сплатять таку саму суму. Консулярам слід сплатити шість лібрів, їхнім підлеглим стільки ж, а коректорам і головам (президам) чотири лібри, їхнім службовцям таку саму суму з такою ж часткою.

Дано за 6 днів до березневих календ у Медіолані в рік консульства Татіана і Сіммаха. – Лютий 24, 391.

СTh.16.10.11

Ті ж самі августи – Євагрію, августалу і Роману, коміту Єгипта.

Нікому нехай не буде дозволено здійснювати жертвоприношення, ніхто нехай не відвідує храми, ніхто нехай не шанує святилища. Нехай люди беруть до уваги те²², що нашим законом їм перекрито можливість вчинити хоч що-небудь стосовно богів і їх шанування, то нехай знає, що жодні милості не звільнять його від сплати штрафу. З суддями також так само – якщо хто-небудь із суддів²¹, покладаючись на привілеї урядовців, увійде під час виконання своїх обов'язків у споганене місце, то нехай цей нечестивий святотатець буде примушений 15 лібрів золота внести в нашу казну; його ж службовці якщо, об'єднавши свої сили, не завадять (нечестивцеві), нехай будуть примушені внести таку ж суму.

Дано за 16 днів до липневих календ в Аквілеї в рік консульства Таціана і Сіммаха. – Червень 16, 391.

СTh.16.10.12 pr.

Імператори Феодосій, Аркадій і Гонорій августи – Руфінові, префектові преторія.

¹⁹ Імператори Валентиніан, Феодосій і Аркадій Августі; *CIG* 4350.

²⁰ Префект Міста, М.

²¹ *Judices*, звичайні судді, правителі провінцій, 16, 1, п. 2.

²² *Seek* бачить тут пропуск.

Усі без винятку, з якого б то не було роду чи стану, людей чи звань²³, чи хто з урядовців, чи хто має честь обіймати посаду; чи випало йому народитися шляхетним, чи він з низів за походженням, за правами й статками, у будь-якому місці – нехай він не приносить і не заколює невинну жертву нечуттєвим зображенням (богів); і нехай він, чинячи потай гріх у своїй домівці, не шанує дара запалюванням вогню, генія – узливанням вина, пенатів – (кадінням) благовоній, і нехай він не запалює їм свічку, не кадить їм фіміаму і не розвішує їм гірлянд.

СТh.16.10.12.1

Потім якщо хто-небудь наважиться заколювати жертву чи ворожити за порухами нутрошів, то нехай він буде звинувачений так, наче вчинив образу Величності, і кожний має право донести на нього. І нехай він отримає відповідний вирок, навіть якщо нічого супроти блага принципів чи у зв'язку з цим не задумуватиме. Бо для тяжкості звинувачення досить уже порушити бажання самої природи²⁴, недозволене вивідувати, потайне відкривати, забороненого доторкатися, дошукуватися, коли чужому добробуту настане кінець, іншій людині обіцяти загибель.

СТh.16.10.12.2

Потім: якщо хто-небудь, вдавано затремтівши перед тлінними, ним же створеними образами (богів) ушанує їх кадінням фіміаму, або ж (ушанує священне) дерево, обв'язавши його стрічками, або ж, піднявши дерен, спорудить жертovníк (і на ньому) нікчемним зображенням намагатиметься принести жертву, хай навіть і найнікчемнішу, то цим усе ж він завдасть чималої образи (Кафолічній) релігії. Винний у такій образі релігії буде покараний конфіскацією будинку або ж маєтку, у якому він звершував обряди язичницького забобону. Бо нами постановлено, що всі місця, у яких помічено кадіння фіміаму, повинні бути приєднані до нашого фіску, у тому разі якщо буде встановлено, що права на них належать цим приношувачам фіміаму.

СТh.16.10.12.3

Потім: якщо хто-небудь спробує вчинити такі жертвоприношення – у храмах чи у святилищах, у будівлі чи в полі і в інших місцях – і в цьому випадку виявиться, що ці місця були використані без відома господаря, нехай він (господар) буде змушений

²³ Розряд людей чи звання, М.

²⁴ 16, 5, п. 152. Пор. п. 3.

внести двадцять п'ять лібрів золота у вигляді штрафу. Таким чином, штраф разом із тим, хто приносить жертву, стримуватиме також і того, хто потуратиме цьому злочинству.

СТh.16.10.12.4

Наша воля і на таке: нагляд за дотриманням цих постанов має здійснюватися суддями, а також дефенсорами (захисники) і куріалами, ті ж, хто вважатимуть, що якісь (з цих злочинів) можна з недбалості залишити без уваги або ж приховати від прихильності (до тих, хто вчинив їх), вони підлягатимуть судовому переслідуванню. І з іншого боку, якщо судді, будучи попереджені (про вкоєний злочин), навмисне відкладуть покарання, то будуть оштрафовані на тридцять лібрів золота, такого самого штрафу зазнають і їхні службовці.

Дано за 6 днів до листопадових Ід у Константинополі в рік консульства Аркадія августи і консульства Руфіна. – Листопад 8, 392.

СТh.16.10.13пр.

Імператори Аркадій і Гонорій, августи – Руфіну, префектові преторія.

Ми постановили: ніхто, ніколи і ніде нехай не наважиться наближатися до святилища чи якого-небудь храму, а також звершувати огидні жертвоприношення. Тому нехай усі, що вперто відхиляються від догмату Кафолічної релігії, поквапляться дотримуватися наших попередніх постанов²⁵; також нехай не сміють порушувати і того, що коли – небудь було постановлено стосовно єретиків чи язичників. Нехай буде відомо, що всі покарання чи конфіскації, встановлені стосовно них законами²⁶ нашого божественного батька, тепер виконуватимуться ще суворіше. Потім правителям²⁷ наших провінцій і підлеглим службовцям, а також приматам міст, дефенсорам, куріалам і прокураторам наших володінь – у яких, як нам відомо, єретики збираються на недозволені зібрання, не боючись покарання, бо не може бути відібрано на користь фіску те, що уже перебуває в їхньому володінні, – то нехай буде відомо: у разі, якщо які-небудь спроби порушення наших постанов не будуть піддані осудові і одразу ж покарані, вони самі зазнають тих самих стягнень і покарань, які встановлено попередніми постановами.

СТh.16.10.13.1

Особливо ж цим законом ми встановлюємо ще суворіші (покарання) стосовно правителів (провінцій)²⁷: оскільки наші

²⁵ 16, 5, 24-26.

²⁶ 16, 10, 11-12.

²⁷ *Moderatores*.

розпорядження не були приведені до виконання з належною старанністю й пильністю, накласти на правителів²⁸ провінцій не тільки той штраф, який встановлений для них самих, але й штраф, встановлений для тих, хто вважається винуватцями скоєного злочину; до того ж цей штраф не прощається тим, на кого він був накладений унаслідок їхнього ж непослуху.

СTh.16.10.13.2

Крім цього, службовцям, яких належало покарати за нехтування нашими постановами, ми виносимо смертний вирок.

Дано за 7 днів до серпневих ід у Константинополі в рік консульства Олібрія і Пробіна. – Серпень 7, 395.

СTh.16.10.14

Ті ж самі августи – Кесарію, преторіанському префектові.

Якщо попереднім законом якісь особливі привілеї були даровані жерцям²⁹, служителям, начальникам, ієрофантам містерій²⁹ і всім іншим, що носять ім'я священнослужителів, то нехай будуть відтепер скасовані і нехай тепер вони не радіють з того, що захищені особливим привілеєм, – бо їхнє заняття засуджено законом.

Дано за 7 днів до грудневих ід у Константинополі в рік четвертого консульства Аркадія і третього консульства Гонорія – августів. – Грудень 7, 396.

СTh.16.10.15³⁰

Ті ж самі августи – Макробієві, вікарію Іспаній, і Прокліанові, вікарієві п'яти провінцій³¹.

Оскільки ми забороняємо жертвоприношення, проте наказуємо пильнувати за оздобленням громадських споруд³². А ті, хто намагається псувати їх, нехай не впадають в оману з огляду на якусь свою владу – навіть якщо вони зможуть подати якийсь рескрипт чи закон (на виправдання своїх дій), вони не мають права чинити таке. Виявлені такі документи нехай з їхніх рук передаються для нашого відома. Незаконні ж посвідчення на відрядження³³, які вони намагатимуться нам пред'явити, постановляємо також надіслати нам. Ті ж, хто надасть таким людям проїзд, нехай будуть змушені сплатити (штраф) у два лібри золота.

²⁸ Слід знати, що вони підлягають, М.

²⁹ *Sacerdotes*, язичницькі жерці, можливо, елевсіанських містерій.

³⁰ CJ 1, 11, 3.

³¹ Посилання неясне. Згідно з Г., п'ять провінцій південної Галлії, три – Аквітанії і дві Лугдуненса (Ліон).

³² Зокрема, храми й інші язичницькі споруди.

³³ *Evectiones*, дозволи на відрядження, пов'язані із державною службою. Якщо виявиться, що хтось незаконно оформив собі ордери, М.

Дано за чотири дні до лютневих календ у Равенні в рік консульства найславнішого мужа Феодора. – Січень 29, 399.

СTh.16.10.16

Ті ж самі августи – Євтихіанові, префектові преторія.

Якщо де-небудь у сільській місцевості існують храми, то нехай будуть знесені уникаючи галасу й безладу. Після того як вони будуть знесені та заборонені, зникне будь-який привід для (існування) забобону.

Дано за шість днів до липневих Ід; оголошено в Дамаску в рік консульства найславнішого мужа Феодора. – Липень 10, 399.

СTh.16.10.17³⁴

Ті ж самі августи – Аполлодоріві, проконсулу Африки.

Попри те що ми видали рятівний указ і уже розсіяли нечестиві священнодії, однак святкові зібрання городян, що приносять радість усім, розганяти не дозволяємо. Тому постановляємо: уникаючи будь-яких жертвоприношень і забобонів, які треба скрізь піддавати осудові, влаштовувати веселощі згідно з давнім звичаєм, а також брати участь у святкових бенкетах, якщо таким буде бажання³⁵ народу.

Дано за тринадцять днів до вересневих Календ у Патавії в рік консульства найславнішого мужа Феодора. – Серпень 20, 399.

СTh.16.10.18

Ті ж самі Августи – Аполлодоріві, проконсулові Африки.

Нехай ніхто не намагається, прикриваючись нашими законами, псувати храми, всередині яких вже немає недозволених речей³⁶. Бо ми постановляємо, щоб принаймні споруди храмів були цілими. Якщо кого-небудь спіймають за принесенням жертви, він буде покараний згідно з нашими законами, після того як буде проведено розслідування і під наглядом властей будуть забрані ідоли – адже через них, як відомо, навіть і тепер проявляється схильність сповідувати хибне марновірство.

Дано за 13 днів до вересневих календ в Патавії в рік консульства найславнішого мужа Феодора. – Серпень 20, 399³⁷.

СTh.16.10.19³⁸

Імператори Аркадій³⁹, Гонорій і Феодосій, августи – Курцію, префектові преторія.

³⁴ С J I, 11, 4.

³⁵ *Vota*, клятви, молитви, бажання.

³⁶ Такі як статуї і вівтарі.

³⁷ 16, 10, 17; 16, 11, 1.

³⁸ *Sirm.* 12

³⁹ Викреслити: Аркадій, бо він помер 1 травня 408 року.

Крім усього іншого: нехай продовольство принесене на користь аннони⁴⁰ буде вилучено з храмів, після чого воно піде на утримання наших найвідданіших військ.

СTh.16.10.19.1

Якщо у якихось храмах усе ще залишаються зображення (богів), перед якими язичники звершували колись обряди або звершують нині, то нехай ці зображення будуть скинуті зі своїх місць, адже ми знаємо, що не раз вже видавалися такі постанови.

СTh.16.10.19.2

Самі ж споруди храмів, у містах чи поселеннях або розташовані за межами міст, нехай будуть забрані на суспільне користування; розташовані у наших володіннях нехай також будуть використані якимось належним чином. Жертовники слід знищувати скрізь. Власників⁴¹ (цих жертовників) слід змусити їх знищити.

СTh.16.10.19.3

Нехай не буде в жодному разі дозволено, щоб у місцях, де вчиняється жалоба за небіжчиками, влаштовувати бенкети, на честь якогось блюзнірського обряду чи здійснювати там якісь інші священнодійства. Крім того, місцевим єпископам ми надаємо дозвіл запобігати самим цим зібранням за допомогою церковної влади⁴²; з іншого боку, ми зобов'язуємо суддів сплачувати штраф у двадцять лібрів золота, їхніх службовців – такий самий штраф, якщо через їхній недогляд ці зібрання залишаться без покарання.

Дано за 17 днів до листопадових календ у Римі в рік консульства Басса і Філіппа. – Листопад 15,408⁴³.

СTh.16.10.20pr⁴⁴.

Імператори Гонорій і Феодосій – августі⁴⁵.

Ми наказуємо піддавати жерців⁴⁶ язичницького забобону відповідному покаранню, якщо до дня листопадових календ вони не покинуть Карфагена і не повернуться до рідних міст. У той же час нехай і по всій Африці подібного покарання зазнають ті священники (жреці), які не підуть із митрополичих столиць і не повернуться до своїх міст.

⁴⁰ Богиня врожаю.

⁴¹ *Domini*, власників окремих прав, але не безумовних власників.

⁴² *Ecclesiastica manus*, здається, означає людину, яка виконує церковні розпорядження.

⁴³ 16, 5, 43, п.96.

⁴⁴ 12, 1, 176; CJ 1, 11, 5.

⁴⁵ До карфагенського люду, CJ; але М. відкидає цей додаток як вставку, бо ніяка інша постанова не спрямовувалася до народу від муніципальної влади чи колонії.

⁴⁶ *Sacerdotes*, члени священницького розряду.

СTh.16.10.20.1

Керуючись законами божественного Граціана, наказуємо приєднати до нашого майна всі ті земельні ділянки, які помилково були призначені для здійснення (хибних) священнодійств. При цьому слід стягнути (на користь фіску) прибутки, отримані особами, які незаконно зайняли ці землі, починаючи від часу заборони дотримуватися найгіршого забобону за державний кошт і донині. Ті ж володіння, які згідно з цими законами будь-де були передані у приватне володіння, чи-то щедрістю попередніх принципсів чи нашої величності, – нехай залишаються у спадкоємному майні з вічною твердістю. Наказуємо дотримуватися цієї постанови не лише в Африці, але й також у всіх областях, розташованих у нашому володінні⁴⁷.

СTh.16.10.20.2

Нехай християнська релігія заслужено зажадає земельні ділянки, які, згідно з нашими численними постановами, повинні належати найшанованішій Церкві. При цьому оскільки ці омани вже розвіяні, нехай принесуть прибуток нашому домові і всі земельні володіння фредіанів⁴⁸, дендрофорів⁴⁷ і будь-яких язичницьких звань і посад, які призначалися для влаштування бенкетів і покриття витрат (на язичницькі культи), а також все, що було втрачено за цей час на засуджені законом забобони.

СTh.16.10.20.3

Розумно, щоб у лазнях, а також в інших⁴⁹ часто відвідуваних громадських місцях⁵⁰ були вилучені з ужитку освячені для жертвоприношення предмети, які колись використовувалися для обману людей, щоб і тепер заблуканих не вводили у спокусу.

СTh.16.10.20.4

Крім того, ми постановляємо: відсторонити хіліархів⁴⁷, центенаріїв⁴⁷ і тих, хто, як кажуть, присвоє⁵¹ собі цю посаду через намовляння народу на святкуваннях. То щоб не уникнув смертного вироку той, хто з власної волі прийняв таке звання, або ж проти волі викликає до себе упередженість чи ненависть.

Дано за 3 дні до вересневих календ у Равенні в рік десятого консульства Гонорія і шостого консульства Феодосія – августів. – Серпень 30, 415.

⁴⁷ *Noster orbis*, західна частина імперії, бо ця постанова була видана Гонорієм з Равенни.

⁴⁸ Урядовці на язичницьких святах і обрядах.

⁴⁹ Згідно з текстом М. Отже, М. пропонує: Якщо буває, що якийсь храм має.

⁵⁰ *Affectus*.

⁵¹ *Distributio*; сенс неясний.

СTh.16.10.21

Ті ж августи – Авреліанові, префекту преторія удруге.

Крім усього іншого: нехай язичники⁵² не будуть допущені до військової служби чи удостоєні честі обіймати посаду управителя чи судді⁵³ як ті, які споганили себе язичницьким блудом чи виконанням злочинних язичницьких обрядів²¹.

СTh.16.10.22

Ті ж самі августи – Асклепідотові, преторіанському префектові.

Крім усього іншого: хоча ми віримо, що не залишилося вже ніяких язичників...нехай будуть покарані з відповідно вже оприлюдненими постановами ті, які ще уцілили. (І таке інше.)

Дано за 5 днів до квітневих ід у Константинополі в рік консульства Асклепідота і Марініана. – Квітень 9, 416.

СTh.16.10.23

Ті ж самі августи – Асклепідотові, преторіанському префектові.

Крім усього іншого: якщо уцілили язичники будуть спіймані за огидними жертвоприношеннями демонам, то, хоч і слід їх піддати смертній страті, нехай усі вони будуть покарані проскрипцією майна і вигнанням.

Дано за 6 днів до червневих календ у Константинополі в рік консульства Асклепідота і Марініана. – Червень 8, 423.

СTh.16.10.24 pr⁵⁴.

Ті ж самі августи – Асклепідотові, префектові преторія.

Крім усього іншого: маніхеїв і тих, кого називають пепезитами, а також тих⁵⁵, хто гірший за всіх через одну лише незгоду щодо вельмишанованого всіма дня Пасхи, ми караємо тим же покаранням – проскрипцією майна і вигнанням, якщо вони і далі впираються у своєму божевіллі.

Червень 8, 423.

СTh.16.10.24.1

А цю постанову ми особливо звертаємо до тих християн, щодо яких незрозуміло, чи християни, чи лише називаються такими: нехай вони не наважаться, зловживаючи впливом християнської релігії, піднімати руку на юдеїв і язичників, які проводять своє життя тихо, не чинять бунтів і не порушують законів. Бо якщо проти невинних (юдеїв чи язичників) вчинять насильство чи розграбують їхнє майно, то нехай у судовому порядку вони будуть примушені повернути не тільки те, що віді-

⁵² *Gentiles.*

⁵³ Язичницькі боги; пор. 1 Кор. 10, 20-21.

⁵⁴ СJ 1, 11, 6.

⁵⁵ Новаціани, протопасхити і савватіани, Глосарій.

брали, але втричі або в чотири рази більше захопленого ними. Нехай зрозуміють правителі провінцій та їхні службовці і всі провінціали, що за потурання цим злочинам вони каратимуться так само, які ті, хто скоїв їх.

Дано за 6 днів до червневих ід у Константинополі в рік консульства Аскленідіота і Марініана. – Червень 8,423.

СTh.16.10.25

Імператори Феодосій і Валентиніан, августи – Ісидорові, префектові преторія.

Усім, чий розум пройнятий язичницькими злочинствами, ми забороняємо: огидні заколення жертв і всі інші обряди, заборонені владою попередніх постанов; і всі їхні священні місця, храми, святилища, якщо деякі навіть зараз залишилися недоторканими, повеліваємо, за постановою властей⁵⁶, зруйнувати й очистити від поганства встановленням знаку вельмишанованої християнської релігії⁵⁷. А водночас нехай усі знають: якщо стане відомо, що хто-небудь з цих законів глузував, і це перед законним суддею належними доказами буде доведено, нехай він буде покараний смертю.

Дано за 18 днів до грудневих календ у Константинополі в рік п'ятнадцятого консульства Феодосія і четвертого консульства Валентиніана августів – Листопад 14,435.

⁵⁶ Муніципалітетів.

⁵⁷ Хрест.

Титул 11

СTh.16.11.0. Про релігію¹.

СTh.16.11.1² [=brev.16.5.1]

Імператори Аркадій і Гонорій, августи – Апллоторові, проконсулу Африки.

Щоб не робилося стосовно релігії, єпископів слід залучати; щодо решти справ, які стосуються звичайних фахівців³ або використання суспільного права (закону), то треба чинити відповідно до закону.

Ухвалено 13-го дня на вересневі Календи за часів консульства Патавія і Феодора. – Серпень 209, 399.

СTh.16.11.2

Імператори Аркадій, Гонорій і Феодосій, августи – Діютімові, проконсулу Африки.

Едикт⁴, який із нашої милості спрямований на досягнення єдності африканських областей, ми хочемо запропонувати у різний спосіб, щоб усім було зрозуміло, що слід триматися однієї та істинної Кафоличної віри, яка сповідується правильним визнанням.

Ухвалено 3-го дня на березневі Нони в Равенні за часів консульства Стиліхона й Анфемія. – Березень 5,405.

СTh.16.11.3

Імператори Гонорій і Феодосій, августи – вітання своєму Марцелліну⁵.

Ми скасовуємо новий забобон⁶ і Ми постановляємо: усе, що затверджено колись у давнину стосовно Кафоличної віри, або узаконено релігійною владою наших батьків,⁷ або підтверджено нашою світлістю, – слід зберігати згідно з виданим указом з набожністю непорушним і недоторканим.

Ухвалено напередодні жовтневих Ід у Равенні за часів консульства Варани. – Жовтень 14, 410.

¹ Brev. 11, 5. Поп. 16, 5, п.85.

² Brev. 11, 5. 1; Nov. Val. 34.

³ *Cognitores ordinarii*, правителі провінцій.

⁴ А. Henoticon. Cf 16, 5, 38; 16, 6, 4; Канон 99 Карфагенського Собору у 407-му році.

⁵ 16, 5, п.126.

⁶ Донатизм; 16, 5, 55.

⁷ Кост., п.5.